

Russische industriële ondernemingen de een na de ander in bedrijf genomen. Miljoenen vrouwen werden in de industrie tewerk gesteld. Bij de voedselvoorziening bleven er grote moeilijkheden – desondanks ging de militaire productie snel stijgen. In '42 werden door de staatsbedrijven ca. 25 000 tanks afgeleverd tegen ruim 7 000 in '41. Bovendien ontwikkelden de Russen op artilleriegebied een wapen dat de Duitsers niet bezaten: raketgeschut. Voorts sprak het vanzelf dat de Russische strijdkrachten in en door de verwoede gevechten die sinds 22 juni '41 geleverd waren, een ervaring opgedaan hadden die hun zeer te stade kwam. Stalin en zijn naaste medewerkers bleven offensief denken. Door de lucht gingen zij belangrijke steun geven aan de guerrilla-eenheden die in het door de Duitsers bezette gebied opereerden – eenheden die als gevolg van het barbaarse beleid dat de Duitsers voerden, steeds meer steun kregen uit de burgerbevolking; al in de zomer van '42 noopten zij Hitler, formaties tot een sterkte van meer dan 20 divisies in te zetten bij de bescherming der verbindingslijnen. Men besefte intussen in Moskou terdege dat de guerrilla alléén onvoldoende zou zijn om de Duitsers te verdrijven. Daar waren grootscheepse offensieve acties voor nodig. Hitler zag ze aankomen; hij zinspeelde er ook op toen hij op 8 november in München sprak. Op dat moment verwachtte hij dat de Russen hun winteroffensief aan de centrale sector van het duizenden kilometers lange front zouden inzetten – dáár concentreerde hij zijn reserves. Strategisch werd hij dan ook volkomen verrast toen de Russen op 19 november (elf dagen na de Geallieerde landingen in Noord-Afrika) aan de zuidelijke sector de Duitse, Roemeense en Italiaanse troepen aanvielen die de twee flanken dekten van de strijdmacht die bij Stalingrad stond; die Roemeense en Italiaanse troepen waren kwalitatief niet met de Duitse te vergelijken. Dat dubbele offensief was met grote zorg voorbereid: van alle Russische tank- en gemechaniseerde eenheden was er drie-vijfde voor geconcentreerd samen met de helft van alle reserves aan artillerie. De bedoeling was voorts dat ook de taaie verdedigers van Stalingrad tot de aanval zouden overgaan. Daartoe was in de eerste drie weken van november 's nachts in diep geheim (alle radioverkeer werd nagelaten) honderd zestigduizend man aan troepen de Wolga overgezet.

De offensieven sloegen grote gaten in de linies van de Duitsers en hun bondgenoten. Een heel Duits *Panzerkorps*, twee Roemeense legers en een Italiaans leger werden uiteengeslagen. Numeriek waren de Russen aanvankelijk niet in de meerderheid (elk van beide zijden had in totaal ca. 1 miljoen man in de strijd geworpen), maar een van de grondregels van de grote Duitse strategie uit de Napoleontische tijd, Clausewitz: concentratie op het beslissende punt, pasten de Russen met meesterschap toe en het